

Kazuistika č. 2 (2013)

- chlapec, aktuální věk: 11 let (narozen 2002)
- suspektní Usherův syndrom (degenerativní onemocnění sítnice, strabismus) – není na 100 % prokázáno, zda jde přímo o toto onemocnění nebo jestli se jedná o „pouhou shodu náhod“ souběžného postižení

Stav smyslového vnímání zrakového a sluchového:

- po 2. roce začal šilhat
- do 5-6 let: dobrý stav sluchu i zraku (momentálně celkem stabilizovaný stav, oproti velkým výkyvům v rámci sluchu, zraku, ale i motoriky v té době)
- od února 2009 nosí sluchadla (zpočátku s nimi slyšel výborně, postupné zhoršování)
- od 6 let velké a rychle postupující ztráty sluchu i zraku (progresivní vady)

Sluch

- Chlapec už neslyší téměř nic – někdy vnímá křik spolužáků, občas postřehne i jiné zvuky, nicméně sluch již neslouží jako přijímač informací.
- Časté záněty středního ucha
- Po opakovaných zánětech středouší je narušeno také rovnovážné ústrojí, chůze je hodně vrávoravá, stále se musí někoho nebo něčeho přidržovat, bez opory překonává pouze kratší vzdálenosti ve známém prostředí.

Zrak

- Chlapec vnímá trochu jedním okem (zhruba ze vzdálenosti 10 cm), zúžené zorné pole - trubicovité vidění, v určitém úhlu je ještě schopen vnímat i na větší vzdálenost (cca. 30 cm) – využívá se pro komunikaci ve znakovém jazyce. Zúžené zorné pole (obrázek na papíře chlapec hledá z velmi malé vzdálenosti a bloudí po celé ploše, než ho najde).
- V závislosti na zhoršování stavu zraku a také v souvislosti s poruchou rovnovážného ústrojí se objevují velké problémy s držetím těla (chlapec se hrbí a kvůli tomu dostal

srovnávací krunýř na záda). Narušena je v souvislosti s tím i jemná motorika, písmo je již neúhledné a velmi kostrbaté, mnohdy není sám schopen po sobě napsaný projev přečíst, psaní je pro chlapce náročnou a únavnou činností.

Komunikační kompetence:

- Celkem dobrá slovní zásoba.
- Znalost písmen a dobré ovládnutí čtení.
- Znakový jazyk se v současné době stal dominantním komunikačním prostředkem, otázkou je, na jak dlouho.
- Osvojení a využívání Lormovy abecedy, prstové abecedy
- Využívání hmatu.
- V komunikaci se slyšícími lidmi (učitelé, rodiče) ještě sám používá mluvený český jazyk, výslovnost je nyní na srozumitelné úrovni a osvojování nových slov probíhá bez větších problémů, nicméně je již patrná určitá degenerace výslovnosti v souvislosti se stavem sluchu. Mluvenému sdělení však sám již nerozumí, je třeba používat znakový jazyk nebo kombinaci obojího anebo také písma. Chlapec téměř neodezírá.

Výuka

- Většinu dne pracuje chlapec s neslyšícím asistentem, který mu vhodnou formou tlumočí výklad a práci učitelky.
- Velká pomůcka ve výuce – speciální lupa, která přibližuje na monitor dění u tabule i texty a obrázky. Dříve byla lupa používána i pro sledování výkladu učitelky, v současné době už pouze ve velmi omezené míře. Dnes se využívá hlavně pro snímání informací z tabule (čtení, opis, cvičení, gramatika) a pro zvětšení písma v učebnicích, pracovních sešitech a na pracovních listech.
- Dále chlapec používá speciální skleněnou malou lupu, kterou využívá pro práci v učebnicích a v sešitech (při psaní i čtení).
- Využívá se také psaní a kreslení na bílou mazací tabulku (nové pojmy, vysvětlování učiva, též při zkoušení) a počítače (prezentace s velkým písmem, obrázky, vyhledávání obrázků k pojmům apod.).
- Učitelka s chlapcem pracuje již výlučně individuálně.

- Díky nadprůměrným rozumovým schopnostem a přítomnosti asistenta je chlapec stále schopen spolu s ostatními dětmi a v podmínkách třídy zvládat učivo 4. ročníku. Zprostředkování a vysvětlování učiva je ve většině případů zdlouhavější a komplikovanější než u zbytku třídy, na druhou stranu chlapec na své možnosti poměrně rychle chápe a následně si učivo dobře pamatuje, nevyžaduje tolik procvičování a opakování jako ostatní děti ve třídě.
- Díky tomu, že v dětství slyšel a český jazyk byl v mluvené podobě osvojen, osvojování gramatiky probíhá zatím bez větších problémů. Určité problémy se začínají objevovat při rozšiřování slovní zásoby, ve 4. třídě již narůstá množství nových slov a pojmů, jež jsou na pochopení náročnější (abstraktní i konkrétní – např. železná ruda, ropa, za chvíli atd.). Vysvětlování je zdlouhavé a komplikované. Chlapec sám upozorňuje na to, když některé slovo nezná a vyžaduje vysvětlení.
- Kolektiv třídy chlapci na druhou stranu vyhovuje v sociálním vývoji, chlapec je velmi společenský a vyhledává kontakty s dětmi i dospělými.
- Při práci ve třídě se využívá zvětšování textů a cvičení, místo opisů a prepisů jsou připravována spíše doplňovací cvičení, zápisy učiva do sešitů v předmětech přírodověda a vlastivěda již pro chlapce připravuje učitelka předem na počítači přehledně a velkým písmem, chlapec si je po vysvětlení vlepuje do sešitu.
- Do budoucna se uvažuje o osvojení si Braillova písma. Vzhledem k charakteru postižení (progredující zraková i sluchová vada) se může Braillovo písmo stát významným zdrojem informací. Začíná se používat též taktilní znakový jazyk, zatím ale chlapec sám není schopen odhmatávat znakování druhé osoby, spíše se používá znakování jeho rukama. Zpřístupnění učiva bude pravděpodobně stále těžší (složitě pojmy, chybí již zkušenost s probíranými jevy + progrese postižení – např. v chemii, fyzice, matematice apod.), ačkoli rozumové schopnosti by pochopení a osvojení dovolily. Je třeba proto pracovat na rozvoji všech možných komunikačních cest, snažit se o mezioborovou spolupráci (Lorm, ZŠ pro zrakově postižené, Tyfloservis apod.), aby mohly být rozumové schopnosti a předpoklady žáka využity v největší možné míře.

Návrhy p. učitelky k tvorbě pomůcek:

Vzhledem k tomu, že je chlapec již ve 4. třídě, kde prudce narůstá obsah a složitost učiva (přibývají nové předměty – přírodověda a vlastivěda, nárůst pojmů a gramatického

učiva v Českém jazyce), měly by být pomůcky zacíleny především tímto směrem, aby tak umožnily jiné osvojování a procvičování učiva než pouze psaním, které je pro něj již náročnější a vyčerpávající činností.

Pomůcky mohou být jak hmatové (důležité pro cvičení a rozvoj jemné motoriky, příprava na čtení Braillova písma, ale ne hmatové čtení textů – ne reliéfní písmena), tak mohou mít také podobu textu (*kartičky* se slovy apod.) nebo plošných obrázků (velké písmo – pro Times New Roman min. 24b., větší obrázky) – **přirázování kartiček, třídění, hry apod.**

Tematické okruhy pro zacílení pomůcek:

- ⊗ vyjmenovaná slova (v základním tvaru)
- ⊗ řazení slov do významových okruhů (slova nadřazená a podřazená), určování rodu podstatných jmen (TEN – TA – TO)
- ⊗ hry do angličtiny (domino, pexesa, přirázování apod. – téma škola, rodina, jídlo, ovoce a zelenina, lidské tělo, měsíce v roce, dny v týdnu)
- ⊗ slovní druhy (jednoduchá základní slova)
- ⊗ předložky, předložkové vazby (PŘED, ZA, VEDLE, V, DO, Z, ZE, NA)
- ⊗ zajímavé hry, úkoly a rébusy v matematice (numerace do 10 000, sčítání a odčítání, malá násobilka)
- ⊗ převody jednotek délky a hmotnosti
- ⊗ číselné osy (numerace do 10 000, časové osy – letopočty, hmatové)
- ⊗ mapa ČR a práce s ní

Komentář p. učitelky - dovysvětlení:

Jde o to, že připravovat texty (byť i slova) v reliéfním písmu je zbytečné. Nevidomý člověk přeci reliéfní písmo (latinku) nečte, proto máme Braillovo písmo, které je uzpůsobeno pro snadnější vnímání hmatem než latinka. Ani nevím, jestli je to možné číst reliéfně bez problémů a rychle reliéfní latinku tak jako jinak čtou nevidomí Braillovo písmo. I u tohoto žáka se předpokládá, že pokud by došlo ke ztrátě zraku, přešlo by se na čtení Braillova písma. Reliéfní písmena mají dle mého názoru smysl např. v době, kdy se dítě (třeba slabozraké) učí číst a rozpoznávat jednotlivé tvary písmen. Tam je třeba dobré, když si to písmeno může nějak plasticky ohmatat, aby znalo jeho tvar. Nácvik čtení pak reliéfní latinkou ale už podle mého názoru neprobíhá, slabozrací čtou přes pomůcky (lupa, brýle apod.), nebo Braillem. V současné době u tohoto žáka zůstává zrak (i přes jeho nemalé postižení) dominantní

smyslový orgán pro přijímání informací. Dostatečně velké a viditelné písmo ještě z určitého úhlu a určité vzdálenosti přečte, čehož se využívá. Proto, pokud budou studenti tvořit pomůcky, ve kterých figuruje text (slova, pojmy apod.), pak je dělat normálně plošně (tištěné nebo psané) v dostatečné velikosti a kontrastu.

Hmatovými pomůckami jsem myslela jakoby samostatnou skupinu pomůcek, která by rozvíjela a procvičovala hmat jako přípravu pro učení se Braillova písma - například použití různých materiálů a povrchů apod. Toto lze samozřejmě použít i v pomůckách, které se dotýkají tematických okruhů do výuky, ale ne pro písmo (pokud nejde o Brail). Např. kdyby se vyráběla třeba nějaká zajímavá plastická mapa České republiky s použitím různých materiálů. Ale i pomůcky, které budou třeba primárně sloužit k něčemu jinému (jako toto pexeso - např. k procvičení slovní zásoby v AJ), mohou sekundárně sloužit i k rozvoji hmatu právě třeba použitím různého materiálu místo papíru apod.

Konkrétně k této pomůcce bych měla ještě něco: nedávat na obě kartičky obrázek. Pak by pomůcka ztratila svůj smysl, protože žák by se při hře orientoval jen podle obrázků, které mnohem snadněji a rychleji vnímá a slova by už nečetl. Je možnost na jednu kartičku dát obrázek s českým slovem a na druhou kartičku jen anglický výraz bez obrázku. Aby byl žák nucen orientovat se jen podle slovíček. Těžší varianta je už používat jenom slova bez obrázků, což na jednu stranu zase napomáhá i fixaci českého tvaru slova, ale na druhou stranu už není hra tak pěkná a motivační jako s obrázky. Písmo se nebát udělat velké a třeba tučné, aby bylo dobře vnímané a hra byla tak pohodlnější a pak i zábavnější.

Reálné obrázky se nemusí používat. Žák rozumí i kresleným, jen nesmí být moc malinké a v nějakých zvláštních tvarech.

No, prostě jsem tím vším asi chtěla říct, že on reliéfní písmo nečte, myslím, že by to ani nezvládl a kdo a jak by mu pak připravoval dál takové texty? Jestli jednou bude číst hmatem, pak nejspíš Braila. :-)